

४. झाडांच्या मनात जाऊ

नलेश पाटील (१९५४ ते २०१६) :

निसर्गकवी व चित्रकार. शब्द, नाद, लय आणि अर्थ यांची उत्तम जाण. दोन शब्दांमधील विरामाचं नेमकं भान आणि विलक्षण चित्रमयी मांडणी ही त्यांच्या कवितांची वैशिष्ट्ये. अनेक निसर्गदत्त घटकांचे तरल दर्शन त्यांच्या कवितांमधून घडते. 'हिरवं भान' हा त्यांचा कवितासंग्रह प्रसिद्ध. 'कवितेच्या गावा जावे' या लोकप्रिय काव्यगायनाच्या कार्यक्रमातील सादरीकरणात सहभाग. तरल शब्द आणि खुले स्वर यांमुळे त्यांनी गायलेली कविता ऐकणाऱ्यांच्या मनात दीर्घकाळ रेंगाळत असे.

झाडांचे हिरवे वैभव, पानाफुलांचे रंग-गंध, भिरभिरणारी फुलपाखरे, थुईथुई नाचताना हसणारे पाणी, फांद्या-फांद्यांवरील पक्षी, ऊन-सावल्यांची नक्षी या चैतन्यमय निसर्गसोहळ्याशी कवी एकरूप होऊन जातो. निसर्गातील अम्लान सौंदर्याचा आस्वाद घेता घेता आपणही त्या निसर्गाचा भाग होऊन सौंदर्यानुभूतीचे दान विश्वाला द्यावे, असे त्याला वाटत राहते.

झाडांच्या मनात जाऊ, पानांचे विचार होऊ
पोपटी स्पंदनासाठी, कोकीळ होऊनी गाऊ...

बहरात वसंतामधल्या, तो सूर सावळा ऐकत
जातील फुलेही रंगून, जन्माला अत्तर घालत
चल सुराबरोबर आपण, तो फाया कानी ठेवू...

खेळून रंगपंचमी, फुलपाखरे भिजली सारी
हा थवा असे रंगीत की पताकाच फिरणारी
हे भिरभिरणारे तोरण दाराला आणून लावू...

ही कोणाची रे करणी डोळ्यांत झऱ्याचे पाणी
हे उधाण आनंदाचे की देवाघरची गाणी
गाण्यात ऋतूच्या आपण चल खळाळून रे वाहू...

पाण्यात उतरूनी माझे, मन खडकावर बसताना
थुई थुई नाचरे पाणी, मज दिसते रे हसताना
एक रोप तुषाराचे मज, मायेने घाली न्हाऊ...

ओंजळीमध्ये मी अलगद, आकाश जरासे धरता
आकाशाने मी अवघ्या पाण्याची ओटी भरता
हातात ऊन डुचमळते नि सूर्य लागतो पोहू...

हे फांदीवरले पक्षी की हंगामांचे साक्षी
झाडांच्या पायी काढी, सावली उन्हावर नक्षी
मग तिलाच फुटले पंख, नि त्यांचे झाले काऊ...

मानवी स्पर्श ना जेथे, असतील फुले-पाखरे
रानात अशा तू मजला, ईश्वरा जरा टाक रे
मी झाड होऊनी तेथे, पसरीन आपुले बाहू...

(हिरवं भान)

(१) (अ) योग्य पर्याय निवडून वाक्ये पूर्ण करा.

(१) पोपटी स्पंदनासाठी म्हणजे—

- (अ) पोपटी पानात जाण्यासाठी.
- (आ) उत्साहाने सळसळण्यासाठी.
- (इ) पानांचे विचार घेण्यासाठी.

(२) जन्माला अत्तर घालत म्हणजे—

- (अ) दुसऱ्याला आनंद देत.
- (आ) दुसऱ्याला उत्साही करत.
- (इ) स्वसमर्पणातून दुसऱ्याला आनंद देत.

(३) तो फाया कानी ठेवू म्हणजे—

- (अ) सुगंधी वृत्ती जोपासू.
- (आ) अत्तराचा स्पर्श मारू.
- (इ) कानात अत्तर ठेवू.

(४) भिरभिरणारे तोरण दाराला आणून लावू म्हणजे—

- (अ) दारांना तोरणाने सजवू.
- (आ) दाराला हलतेझुलते तोरण लावू.
- (इ) निसर्गाच्या संगतीत स्वतःचे जीवन आनंदी करू.

(५) मी झाड होऊन तेथे, पसरीन आपुले बाहू म्हणजे—

- (अ) निसर्गाचाच एक घटक होऊन सर्वांना भेटेन.
- (आ) झाड होऊन फांद्या पसरीन.
- (इ) झाड होऊन सावली देईन.

(आ) खालील कृतींतून सूचित होणारा अर्थ कवितेच्या आधारे लिहा.

निसर्गातील घटकांच्या सोबतीने केलेली कृती	सूचित होणारा अर्थ
(१) कोकीळ होऊनी गाऊ...	.....
(२) गाण्यात ऋतूच्या आपण चल खळाळून रे वाहू...	.....

(२) (अ) खालील काव्यपंक्तींचा तुम्हांला समजलेला अर्थ स्पष्ट करा.

- (१) झाडांच्या मनात जाऊ, पानांचे विचार होऊ
- (२) हातात ऊन डुचमळते नि सूर्य लागतो पोहू

(आ) खालील तक्ता पूर्ण करा.

कवितेचा विषय	कवितेतून मिळणारा एकत्रित अनुभव	कवीने वापरलेली आनंदाची दोन प्रतीके	भाषिक सौंदर्यस्थळे	कवितेतून मिळणारा संदेश

(३) काव्यसौंदर्य.

- (अ) 'पोपटी स्पंदनासाठी, कोकीळ होऊनी गाऊ...' या काव्यपंक्तीतील अर्थसौंदर्य स्पष्ट करा.
 (आ) ऊन आणि सावली यांच्या प्रतीकांतून सूचित होणारे आशयसौंदर्य कवितेच्या आधारे लिहा.
 (इ) 'डोळ्यांत झऱ्याचे पाणी' या शब्दसमूहातील भावसौंदर्य उलगडून लिहा.

(४) अभिव्यक्ती.

- (अ) 'तुम्ही झाडांच्या मनात शिरला आहात', अशी कल्पना करून ते कल्पनाचित्र शब्दबद्ध करा.
 (आ) निसर्गातील घटक व मानवी जीवन यांचा परस्परसंबंध स्पष्ट करा.

(५) 'झाडांच्या मनात जाऊ' या कवितेचे रसग्रहण करा.

* शब्दसंपत्ती

दिलेल्या शब्दांतील एकावेळी कोणतेही एक अक्षर बदलून नवीन अर्थपूर्ण शब्द तयार करा. नवीन शब्दातील पुन्हा एक अक्षर बदलून नवीन अर्थपूर्ण शब्द तयार करा. शेवटच्या टप्प्यापर्यंत कमीत कमी शब्दांत पोहोचा.

उदा., सुंदर - घायाळ

सुंदर - आदर - आदळ - आयाळ - घायाळ

- (१) डोंगर- ..... अंबर
 (२) शारदा- ..... पुराण
 (३) परात- ..... कानात
 (४) आदर- ..... पहाट
 (५) साखर- ..... नगर